

ismertetett fajok életében, az életközösségen belül pedig az oksági összefüggéseket (tápláléklánccokat), végül az ismertetett állatok gazdasági szerepét és az ember feladatát a hasznos és a káros házi állatokkal szemben.

IRODALOM

1. *Stolmár László—Kontra György: ÉLŐVILÁG* az általános iskola ötödik osztálya számára, Tankönyvkiadó, 1963. 1. és 2., 1965. 3. kiadás.
2. *Tanterv és utasítás* az általános iskolák számára, ÉLŐVILÁG 5—8. osztály, Tankönyvkiadó, 1963.
3. *Tanterv és utasítás* az általános iskolák számára, FÖLDRAJZ 5—8. osztály, Tankönyvkiadó, 1963.
4. *Oláh József* szerkesztette: Tanári kézikönyv az Élővilág című tantárgy tanításához, Tankönyvkiadó, 1963.
5. *Mendöl Tibor*: Általános településföldrajz, Akadémiai Kiadó, 1963.
6. *Dudich Endre* által vezetett bizottság: Magyar Állatnevek Helyesírási Szabályai, Akadémiai Kiadó, 1958.
7. *Bende Sándor—Biczók Ferenc—Lukács Dézso—Megyeri János—Török László—Weber Mihály—Zilahi Sebes Géza*: Állattan, II., Állatrendszertan, Tanárképző főiskolai tankönyv, Tankönyvkiadó, 1955.
8. *Dudich Endre*: Állatrendszertan, I. és II. kötet, Eötvös Loránd Tudományegyetem-i jegyzet, Tankönyvkiadó, 1964.
9. *Abrahám Ambrus*: Összehasonlító állatszervezetten, II., Tankönyvkiadó, 1964.
10. *Móczár László* által vezetett munkaközösség: Állathatározó, I. Közoktatásügyi Kiadványlalat, 1950.
11. *Jeges Sándor*: TERMÉSZETRAJZ gyakorlati tanítások II. rész (vezérkönyv), Gyakorló Polgári Iskola Könyvtára XXIII. kötet, Szeged, 1939.
12. *Jósa Zoltán*: Fogalom- és fogalomrendszer-képzés egy biológiai óra logikai és oktatáslélektani elemzése tükrében, Módszertani Közlemények, II. évf. 2. sz., 1962.

DR. ZENTAI KÁROLY

főiskolai docens

A „tanulási készség“ fejlesztésének néhány módszertani elve

Az oktatásról kialakult tudományos, valamint közvéleményszerű nézetben mind hangsúlyozottabban kap helyet a tanuló szerepének kérdése. Amikor az oktatásról mint bipoláris tevékenységről szólunk, az oktató és a tanuló közös tevékenységét juttatjuk kifejezésre. Természetesen hibás lenne az olyan szemlélet, amely szerint az oktatási folyamat a tanítási óra (és egyéb szervezett tanítási alkalmak) keretei közé szűkülne. *Usinszkij* a múlt században még úgy vélte, hogy az órák keretében az önálló munkára való nevelés is megoldható. Így felesleges a házi feladat is.

Ma már tisztázott tény, hogy az iskolai keretek között nem biztosítható a tananyag kellő rögzítése, nincsen idő valamennyi szükséges készség kialakításához, és a mi még fontosabb: a tanulók nem szereshetnek kellő jártasságot az ismeretek önálló elsajátításában, a problémák, feladatok önálló meglátásában és megoldásában. Ez a minden gyermek számára nélkülözhetetlen önálló problémakeresés és probléma-megoldás a személyiség fejlődéséhez alapvetően fontos. Ezért az oktatás nem jelentheti azt, hogy a tanuló az ismereteket mintegy készen kapja, azokat csupán elfogadja. Az

oktatásnak az ismeretek nyújtása mellett legalább olyan jelentős feladata az ismeret-szerzés módjának elsajátíttatása, mint magának az ismeretnek közvetítése.

Az ismeret elsajátítása az oktatási folyamatban a tanulónak a nevelő segítségével végzett tevékenysége. A tevékenységben a magatartás aktív jellegét kell hangsúlyoznunk.

E gondolatok előrebocsátásával lényegében azt kívántuk kifejezésre juttatni, hogy helyeseljük Bogolavjenszkij és Mencsinzskaja által is megfogalmazott véleményt: „Az ismeretelsajátítás folyamatában, amely az adott anyaggal történő újabb és újabb „találkozások” révén megy végbe, két, egymással megbonthatatlan egységben levő elemet, a tartalmi és a sajátos pszichológiai (a „reális” és a „formális”) elemet kell kiemelniünk.” A formális elem pedig az az aktív mód, ahogyan ez a találkozás végbe megy.¹

Minden cselekvésünk közben spontán módon — legtöbbször szinte észrevétlenül — újabb és újabb tapasztalatokra teszünk szert. A társadalmi keretek között végzendő tevékenységünk igen bonyolult „tapasztalatokra” épül. A tanulás éppen ezeknek a tapasztalatoknak tudatos elsajátítását célozza. Rendkívül nagy jelentősége van annak, hogy az ismeretek megszerzésére minél kevesebb időt, és minél kisebb erő fordítsunk. Így az ismeretek nagyobb gazdagságára tehet szert a tanuló ugyanannyi idő- és erőfordítás mellett.

Amikor tehát arról beszélünk, *hogyan tanuljon* a gyermek, hogy a legjobb eredményt érje el, akkor a számára nagyon lényeges tevékenység leghelyesebb módjára akarjuk megtanítani. A tanulás technikai oldala, a formális elem, a gyakorlás (vagyis a tényleges tanulás közben) tökéletesedhet ugyan, azonban a tanulónak mind világosabban kell látnia a tanulás módjára vonatkozó követelményeket. Csak így válik számára a tanulás tevékenysége készséggé. A tanulásnak bármely fokán akkor támaszkodhatunk a tanuló önállóságára, ha már magas fokú jártasság, illetőleg készség alakult ki a tanulásban. Az 1. osztályos gyermeknél éppen úgy fejleszteni kell az olvasás gyakorlásának készségét, mint például később a történelem tanulásához szükséges készséget. Mint minden készség kialakításánál, úgy ebben is esetben is szigorúan be kell tartani a megfelelő fokozatokat. (Zentai Károly: Az aktivitás lélektani alapjai. Módszertani Közl. 1962. évf. 33–42. old.)

Sajnos, a tanulási készség tudatos fejlesztése terén nagyon keveset teszünk. Pedig ez egyik fontos didaktikai feladatunk. A tapasztalat azt mutatja, hogy az otthoni körülmények között, kevés irányítás mellett, vagy csak laikus szülő irányításával tanuló gyermek eredménye, és a napközi otthonban, tanuló szobában, pedagógus vezetésével felkészülő gyermek eredménye, és főleg *tanulási módszere* között nem állapítható meg a várható különbség.²

Ezért célszerűnek látszik a tanulás problémájával foglalkozni azzal a szándékkal, hogy a gyermekek tanulási készségének fejlesztésére irányuló tevékenységünk tudatosságát fokozzuk. Vizsgáljunk meg ezalkalommal néhány fontos elvet, amelyek a tanulók tanulásának megszervezésében, a tanulási készség kialakításánál segíthetnek bennünket!

a) *A tanulási szándék biztosítása.* Ez az első követelmény. Szinte azt mondhatnánk: „az elvek elve.” Annyira nélkülözhetetlen, hogy ha nincs jelen: az egész tanulás teljesen értelmét veszti. Némelyek szerint ez a tanulás mértékének meghatározója.³

¹ Bogojavlenszkij—Mencsinzskaja: Az iskolai ismeretelsajátítás pszichológiája, Bpest, 1965. 16. old.

² Kalmár—Kutasi: A korszerű tanulás a nevelőotthonban, Bpest, 1965. 22. old.

³ Clauss—Hiebsch: Gyermekpszichológia, Bp. 1964. 264. oldal.

A tanulási szándék szorosan összefügg az ún. *motivációval*. Minden tudatos tevékenységünknek megállapítható (sokszor többféle) indítéka van. Persze az sem ritka, hogy a magatartásunkat determináló okokat csak részben tudjuk feltárni, mert azok nagyon összefonódnak a tudat alatti indítékokkal. Ezek az indítékok, amelyek gyakran egymással szemben is hatnak: a *motivumok*. A motivumoknak olyan hosszú sora lehetséges, hogy ezeket még rendszerezni is nehéz. Például: *külső és belső* (fenyegetés a szülő részéről, nem tehet mást, hát tanul, vagy éppen ellenkezőleg: érdekli a téma, szeretne jó eredményt elérni stb.), *serkentő és gátló* (a siker élmény, — a külső feltételek meg nem felelő volta stb.), *közvetlen és közvetett* (tudja a tanuló, hogy munkáját ellenőrzik, — jutalmat, dicséretet szeretne kapni stb.), *erős és gyenge* (a játék, vagy érdekes könyv közvetlenül ható erős motívum, míg az esetleges rossz dolgozat következménye távoli és ezért gyenge stb.), *tárgyi vagy személyi* (a tantárgy vagy anyagrész nem kedvelt a tanuló számára, vagy éppen nagyon érdekli, — szereti tanárát és ezért szívesen tanulja a tantárgyát stb.), *reálisak vagy irreálisak* (a feladatot nem érti a tanuló, vagy éppen könnyűnek találja, vagy a látszateredmény félrevezeti, — munkáját tévesen kielégítőnek találja stb.), *érzelmileg erősen színezőek, vagy éppen nélkülözik az érzelmi jelleget* (a feleléstől való félelem, a feladat mennyisége miatt jelentkező elkeseredés, vagy éppen a tanuló munkája iránt tanúsított kevés érdeklődés a nevelő részéről stb.).

Az indítékok csoportosítását tovább folytathatnánk. Az eddig elmondottak is elegendőek arra, hogy a motiváció szerepét kellően értékeljük. Különösen fontos tényezőnek kell tekinteni a tanuló érzelmi hozzáállását, amit soha sem szabad elhanyagolni. Arra kell törekednünk, hogy a gyermek szívesen, szorongás nélkül, az eredményben bízva, vagyis érzelmileg kellően hangolva fogjon a tanuláshoz. Igen tanulságos, amit *Clauss és Hiebsch* erről a kérdéstről elmond: „A tanuló is különösen és jól jegyzi meg azt, ami alapbeállítottságának megfelel. Viszont igen nehéz az olyan tényállások bevétele, amelyekkel szemben beállítottsága nem pozitív, sőt amelyeket bizonyos belső fenntartással és elutasítással fogad.”⁴

Értékes tényezőként szerepel a tanuló tudásvágya, a sikerélmény, a megalapozott önbecsülés, az a törekvés, hogy szülei, nevelői megbecsülését kiérdemelve, távolabbi terveinek megvalósulását biztossá; kevésbé értékes az ellenőrzéstől való félelem, az érdemjegy, külső feltűnősködés stb.

Természetesen a gátló (negatív) jellegű tényezők mind károsak és elhárításuk feladataink közé tartozik. Ilyenek a tantárgytól való idegenkedés, tunyáság, fáradtság, zavaró, elterelő hatások, egyéb kellemesebb elfoglaltság, amely csábítja a tanulót, nem látja a tanulás értelmét stb.

A tanulás szándéka segíti a megértést, gyorsítja a rögzítést, növeli a megőrzés időtartamát, tehát nagymértékben fokozza a tanulás gazdaságosságát.

A tanulás motivációjának jelentős tényezője a gyermeknek a tanulástól egyébként független érzelmi hangoltsága, kedélyállapota. A derűs hangulat általában fokozza a teljesítményt, erősíti a tanulás eredményességébe vetett bizalmat, a *reális optimizmust*, és így előnyösen hat a tanuláshoz szükséges pszichikus energia koncentrációjára. Ezért teremtsünk a tanulás megkezdése előtt mérsékelt jó hangulatot az aktív pihenés valamilyen eszközével, kellemes hangulatú beszélgetéssel stb. Viszont kerüljük a szertelen vidám hangulat előidézését, mert az érzelmileg túlfűtött percek hatása csak lassan ül el. Azonban mindennél kedvezőtlenebb hatású a pesszimista, a feszült vagy nyomott hangulat. Ezért helytelen a tanulás megkezdése előtt vagy a tanulás alatt a tanulót szidni, „ócsárolni”, a csekély eredményét emlegetni. Éppen

⁴ i. m. 265. old.

ilyen káros hatást vált ki, ha a tanulást felelősségre vonással, korholással vezetjük be, vagy pedig a tanulás közben rontjuk a tanuló hangulatát: például az elért eredmény miatt elégedetlenkedünk, csupán a hibákat emlegetjük, vagy a kilátásba helyezett büntetéssel fenyegetjük stb.

Mindez még világosabban áll előttünk, ha arra gondolunk, hogy a tanulás sikeréhez feltétlenül szükséges a tanuló érdeklődése és figyelve. Ha a tanulás ideje alatt nagy intenzitással jelenik meg valamilyen „téma” a tanuló tudatában és az leköti érdeklődését és figyelmét, akkor aligha lehet szó eredményes tanulásról. A tanulástól „idegen” téma is negatív hatású motívumként szerepel.

b) *A tanulás zavartalan külső körülményeinek biztosítása.* A tanulni szándékozó tanuló fel kell tételünk a tudatosságot, amellyel figyelmét a tanulás tárgyára akarja irányítani. Ez a tudatos figyelem abban jut kifejezésre, hogy a tanuló a számára fontos *hatások* felé fordul. Elolvassa a feladatot, gondolkodik felette, olvassa a tankönyv szövegét, elemzi a szemléltető ábrát, ügyel az írásbeli feladat külső követelményeinek megvalósítására stb. A figyelem koncentrációja annál nehezebben sikerül, minél több erős, a tanulás tárgyával kapcsolatban nem levő hatások — mint zavaró ingerek — érik a gyermeket. Sokan azt állítják, hogy például zene mellett tudnak csak tanulni. Ez téves hiedelem. Igaz, hogy a zene bizonyos idő után valóban megszokottá válhat, időlegesen kedvezően befolyásolja a hangulatot. Később azonban fárasztja a gyermeket és idő előtti kimerülését okozza. Hasonlóan vélekedünk minden monoton jellegű zajról is, ami feltétlenül zavarja a figyelem koncentrációját, feleslegesen ostromolja az idegrendszert.

Vitathatatlanul zavar minden olyan inger, amelynek jelentés-értelme van a gyermek számára. Például a közelben játszó gyermekek zajongása, a felnőttek beszéde, a rádió vagy televízió hangja, a tanuló társak suttogása, valami látványos mozzanat stb. Éppen ezért a napközi otthonban nagyon fontos a tanulás megkezdése előtt a helyes szervezés. Mindenki meghatározott időre készítse elő mindazt, amire a tanulás közben szüksége lesz, foglalja el a helyét és tartózkodjék mindattól, ami a többiek zavarhatja.

A tanulási készség fejlesztésénél a *figyelem koncentrációjának* gyakorlására legalkalmasabb, ha megtanítjuk a gyermekeket a feladat elemzésére. A gyermeknek meg kell szoknia, hogy mielőtt a feladat megoldásához fogna, gondoljon vissza: miként történt az iskolában a feladat kijelölése. Az írásbeli számtani feladatnál például felidézi, milyen módon beszéltek meg a feladat megoldását. Nem hívta-e fel a nevelő valamire a figyelmet? Ha ezt tisztázta, megnézi az iskolában készített feladatot, példákat. Ezt követően elolvassa a házi feladatot és megvizsgálja, mennyiben egyezik a példa az iskolában megoldott feladatokkal. Ha az egyező jegyeket megállapította, szóban is elmondja magában a megoldás módját, esetleg az egyes lépéseket meg is számolja. Természetesen a szöveges számtani feladatok néha bonyolultabbak lehetnek. Ezeknél minden esetben a probléma megállapítása az első. Ezt egyszerűen úgy szoktuk mondani: *Mi a kérdés?* A rendelkezésre álló adatokat rendszerezünk. Megvizsgáljuk az adatok összefüggéseit, úgy, ahogy azt az iskolában csináltuk. Kiindulási helyzetet mindig az iskolai példa.

Ehhez hasonló vizsgálódás a figyelem koncentrációjának legalkalmasabb eszköze. Régen tisztázott kérdés, hogy a zavaró külső hatások „kizárása” — ha azok ténylegesen nem szüntethetők meg — legcélszerűbben a figyelem konkrét tárgyának tudatos, elmélyülő, problémát kereső vizsgálatával a legsikeresebb.

Alig jöhet számításba az olyan megoldás, hogy „tanácsoljuk” a tanulóknak: ne figyeljen ide, vagy oda, erre vagy arra. Ettől sok eredmény nem várható. A napközi

otthoni foglalkozás közben kifejezetten zavaró az olyan megjegyzés, ami valamire felhívja azok figyelmét is, akik egyébként nem vettek róla tudomást.

A szülők számára gyakran problémát jelent a gyermek zavartalan tanulásához szükséges külső körülmények biztosítása. El kell mégis érni annyit, hogy a család minden tagja tartsa tiszteletben a gyermek „munkáját” és keressék meg közösen azt a helyet és azt az időt, amikor a gyermek legalább viszonylagosan nyugodtan végezheti feladatát.

Köztudomású, hogy a gyermekek a fejlődés egyes szakaszában, valamint egyéenként is nagy különbségeket mutatnak abban a tekintetben, milyen mértékben tudják figyelmüket a környezet ingeritől függetleníteni. Minél fiatalabb a gyermek, annál könnyebben terelik el figyelmét a környezetének jelenségei. A figyelem koncentrációját, a zavaró ingerek elhárításának készségét a gyakorlás tökéletesíti. Az a tanuló, aki mindig nyugodt körülmények között szokott tanulni, alig, vagy egyáltalán nem képes más helyzetben megtenni ugyanezt. Hozzá kell szoktatni a tanulót ahhoz, hogy mások jelenlétében is tudjon feladatot megoldani és elmélyülten tanulni. Viszont előfordul, hogy aki mindig magában, zavartalanul szokott tanulni, csupán hasonló körülmények között tud könnyen és biztosan felidézni. Aki mindig teljes csendben tanul, annál gyakran nehézségek mutatkoznak akkor, amikor az osztály előtt kell a tanultakat felidéznie, vagyis felelnie.

c) *A tanuló önállóságának fokozása.* Ez az elv nagy körütekintést, tapintatot és önfegyelmet követel a nevelőtől. Ebből 3 fontos kérdés következik:

1. *mikor?*

2. *hogyan?*

3. *milyen mértékben álljunk tanulás közben a gyermek mellett?*

Minden tanulás, feladat-megoldás határozott cél megvalósítása érdekében végzett tevékenység. Minél fiatalabb a gyermek, annál inkább szüksége van arra, hogy a cél, a feladat jól felismerhető legyen számára és közel álljon hozzá. Ezért az 1. osztályos gyermeknél az egyes feladatokat úgy kell megállapítani, hogy azok az iskolában végzett munkával teljesen azonos követelményeket támasszanak. Ezt úgy érhetjük el, hogy a *gyakorló jellegű* házi feladatok lényegében az iskolai munka otthoni, fokozódó önállósággal végzett megismétlését jelentse. Kezdetben nem szabad olyan feladatot kijelölni, aminek megoldása eltér az órán alkalmazott eljárástól. A házi feladat kijelölése akkor helyes, ha tulajdonképpen *az órán tanultak lényegének összegezését* jelenti, és egyben az ismeret elsajátításának, rögzítésének útját is bemutatja. Ezért a házi feladat kijelölése az óra eredménye szempontjából nagyon fontos. Az 1. osztályos gyermeknek pontosan tudnia kell azt is, *hogyan* végezze el otthon a házi feladatot, vagyis számára csak olyan feladatot adhatunk, ami új megoldást nem követel.

A jó előkészítés ellenére is gyakran előfordul, hogy az 1. osztályos tanulók nem tudnak hozzákezdeni a házi feladatuk elkészítéséhez. Ezért az 1. osztály nevelőjének meg kell tanítania a szülőket arra, *hogyan* fogjanak a tanulók a feladathoz. Például a betűkapcsolás kezdeti szakaszában figyelmeztetni kell a szülőket, hogy a feladott leckét a gyermeknek éppen olyan módon kell gyakorolnia, ahogyan azt az iskolában tanulták; vagy ha az iskolában a feladatokat tárgyszámolással (pl. pálcikékkal) oldották meg, akkor hasonló eljárással kell ezt otthon is elvégezniük.

A tanulás kezdeni szakaszában a különböző feladatokat az egyes tantárgyak sorrendjében kell a gyermeknek vizsgálni. Az órarendet a szülő tartsa nyilván. (Erre egyébként 2–3. osztályban is jó gondolni a szülőnek.) Tehát a gyermek számára a legfontosabb segítség, hogy elindítjuk őt a házi feladat megoldásánál. Már az 1. osztá-

lyos tanuló is állapítsa meg az otthoni munka megkezdése előtt, hogy miben áll az „összes” házi feladata és azt milyen sorrendben fogja elvégezni.

A továbbiakban aprólékosan győződjék meg a szülő vagy az idősebb családtag, hogy a tanulás feltételei biztosítva vannak-e, s a gyermek probléma nélkül hozzá tud-e kezdeni munkájához. A kezdeti szakaszban sok biztatásra van szüksége a kis tanulóknak; segíteni kell a feladatkészítés megtervezésében, a munka elindításánál, valamint közben, amikor „elfárad”, vagyis megunt a tanulást.

A 2. osztálytól kezdve erre az elindításra mind kevesebb szükség lesz. De az alsótagozat tanulóinál szinte mindvégig nem nélkülözhető.

Ha a tanuló hozzálátott a munkához, akkor sem szabad megfélekednünk róla. Amint valamilyen probléma adódik, azonnal fel kell figyelünk. Az első segítség a biztatás legyen. A konkrét segítségre csak akkor kerüljön sor, ha a tanuló maga már boldogul.

A felső osztályos tanulóknál már szaporodik a házi feladat. Több időt kell az otthoni munkára fordítaniuk. Éppen ezért nagyon fontos, hogy gazdaságosan bánjanak az idővel. Osszák be helyesen a házi feladatokat, határozzák meg azok sorrendjét, iktassanak be apró pihenőt, de a „közvetlen munka” ideje alatt fordítsák minden erejüket a feladat megoldására.

Némelyik gyermek türelmetlen, kapkod, vagy éppen ideges. Az egyik feladatot még el sem végezte, máris hozzákezd a másikhoz. Ez nem gazdaságos és sok hiba forrása. Nagyon sokan megelégszenek az írásbeli feladatok elkészítésével. Azzal is sietnek. Az órán tanultakkal alig törődnek valamit. Az ilyen tanulóknál mindig helyénvaló a segítség.

Minden esetben segítsünk a gyermeknek, ha erre nyilvánvalóan rászorul, vagy pedig kéri ezt. A segítség mértéke azonban ilyenkor se menjen túl a szükséges határon (még akkor sem, ha a gyermek ezt szívesen venné).

A segítség *módjára* nézve elvi jelentőségűnek tekintjük, hogy a munka lényege, a feladatmegoldás mégis a tanulóé legyen. A „tanácsadás” nem jelentheti egyben a probléma teljes megoldását is. A tanulóknak arra van szüksége, hogy a megoldáshoz vezető utat megmutassuk. Sajnos, sok szülő nem rendelkezik a kellő tárgyi ismerettel, még kevésbé módszertani felkészültséggel. Könnyebben megoldja a feladatot maga, mint hogy a gyermeket a megoldáshoz segítené. Ezért nagyon fontos, hogy a házi feladat előkészítése a gyengébb tanulóknak is elegendő eligazítást adjon a megoldáshoz. A tanuló „előmenetelért” aggódo szülő véleménye szerint a nevelő számára az a fontos, hogy a feladat készen legyen. Ezért többet segít, mint amennyi megengedhető lenne. Aki viszont *ténylegesen* is segíteni akar gyermekének, az korrepetál, szinte újra tanítja az anyagot. Nos, ez a módszer is csak a pillanatnyi nehézségen juttatja át a gyermeket. A tanulási készség fejlesztésében csekély értékű. A korrepetálás csak addig indokolt, amíg a gyermeket az osztály tudásszintjéhez közel visszük, közben azonban fokozatosan hozzászoktatjuk a önálló tanuláshoz.

Végzetesen helytelen a gyermekkel állandóan együtt tanulni. A gyermek természetes önállóságát is kiírja az ilyen eljárás, de semmiképpen sem teszi lehetővé annak kifejlődését.

d) *Az ellenőrzés és megerősítés elve.* Az ellenőrzésnek két vezető szempontja van: hogyan végzi a tanuló a feladatát, és milyen a teljesítménye.

Sokszor azt is ellenőriznünk kell, hogy a gyermek valóban a feladattal foglalkozik-e. Ez persze, még felszínes szemléletmód mellett sem elegendő. Meg kell figyelni a tanuló munkavégzésének módját, a tanulásra fordított időt és erőt. A tanulás „technikája”, az ismeretelsajátítás módszerbeli követelményei szigorú törvényszerű-

ségekhez igazodnak. (Ezekről más alkalommal szólunk.) Tehát azt is ellenőrizni kell, hogy a gyermek helyes *módon* végzi-e feladatát. A helytelen, időpocsékló tanulási mód hátrányaira feltétlenül rá kell eszméltetni a gyermeket.

Egyesek teljesen elhanyagolják a tanulási módszer ellenőrzését, és csupán az eredmény helyességét vagy elfogadhatóságát vizsgálják. Noha ez utóbbi is nagyon fontos, de semmiképpen sem elegendő.

A tanulás ellenőrzését úgy végezzük, hogy ez ne gátolja a tanuló önállóságának fejlődését, sőt fokozza felelősségérzetét.⁵

A tanuló az önállóság alacsony fokán gyakran nem bizonyos munkája eredményének helyességében, kielégítő voltában. Ezért megnyugtató számára, ha kifejezésre juttatjuk, hogy munkájával elégedettek vagyunk. Ez *megegyeztet* a tanulót eljárása helyességében, fokozza önbizalmát és így kedvezően hat teljesítményére.⁶

e) *A fokozatosság és következetesség elve.* Minden készség annak tárgyát képező tevékenység ismételt, sőt sokszori gyakorlása révén alakul ki. Minél összetettebb valamely tevékenység és minél több változata lehetséges, annál nehezebb a készség kialakítása.

Az iskolai ismeretsajátításnak nagyszámú összetevője van és sokféle tárgya miatt nagyon változatos igényeket támaszt a tanulóval szemben.

A tanulási készség kialakításánál az egészen egyszerű feladatokból kell kiindulni. Ilyenkor a gyermeknek még csupán a technikai feladatot kell megoldania. Ezen a fokon a *gyakorlás* vár a gyermekre. Pontosan megmutatjuk ennek még a módját is. A tanuló így szerez jártasságot az egészen egyszerű írásbeli feladatok elvégzésében, az olvasásnál a hangok önálló kapcsolásában. Kezdetben aprólékosan ragaszkodjék az iskolában alkalmazott lépésekhez. Ügyelni kell arra, hogy a gyermek a gyakorlás közben észrevehesse saját fejlődését, ami a konkrét feladatok teljesítése során könnyen el is érhető.

A könyv nélkül való tanulás ismét új problémát jelent. Az első lépéseket akkor teszi a tanuló, amikor a hallott szöveget utánmondással visszaadja, illetve rögzíti. A következő lépés, amikor maga olvas és ismétli az olvasott szót, majd több szót, egyszerűbb mondatokat. Hiba lenne, ha az olvasás tanítása közben nem gondolnánk arra, hogy az *olvasottakat a gyermekeknek meg is kell jegyeznie.* Ha nem jegyzett meg valamit első olvasásra, akkor ismét el kell azt olvasnia. Majd megszokja a több mondatnyi szöveg elmondását. A verstanulás a szöveg szó szerinti megjegyzését követeli. Ezt is gyakorolni kell.

A fokozatosság nemcsak a mennyiségi, hanem a minőségi tényezők figyelembe vételét is megköveteli. A tanuló számára kezdetben csak technikai feladatot jelenthet a „lecke”. Ezért az összetettebb feladatoknál a megoldás lépéseit is előre kell tudnia. Csupán később kell kisebb probléma közbeillesztésével annak meglátására és a megoldás önálló megkeresésére szoktatni a tanulót.

Következetesnek kell lennünk a feladat kijelölésében, a feladatok szükségszerű értelmezésében és a számonkérésben. A legtöbb tanulóra serkentőleg hat, ha tudja, hogy munkáját következetesen ellenőrizzük. Nem szabad elfogadnunk akármilyen teljesítményt. Ehhez is hozzászokik a gyermek. Már az 1. osztálytól kezdve meg kell tanítani a gyermekeket arra, hogy teljesítményüket *maguk is ellenőrizzék.* Például, ha elkészültek írásbeli feladatukkal, nézzék meg, helyes-e, betartották-e a nevelő utasítását, nem követtek-e el olyan hibát, amit előzőleg már kifogásoltak náluk, írásbeli munkájuk legalább olyan kifogástalan-e, mint az előző volt. A következetes önellen-

⁵ Kalmár—Kutasi i. m. 71. old.

⁶ Kalmár—Kutasi i. m. 15. old.

őrzést csakis a következetes ellenőrzéssel lehet elérni. A tanulási készség fejlődése szoros párhuzamban van az önellenőrzés készségének fejlődésével. Általános készséggé akkor válik a tanuló önellenőrzése, ha nemcsak az iskolai jellegű munkájának rendszeres ellenőrzéséhez szokik hozzá, hanem minden számottevő tevékenység befejezése után megvizsgáljuk, helyes-e, amit végeztünk.

Ha a tanuló fokozatosan eljut az életkori sajátosságainak megfelelő önellenőrzési szintre, és képes munkájának hiányosságait megállapítani és azokat helyesbíteni, akkor szerezte meg a tanulásban a szükséges önállóságot.

A tanulási készség fejlesztésének néhány fontos alapelvét azért kívántuk bevezetésként megtárgyalni, hogy a következőkben a készség fejlesztésének módozatairól szólva ezekre már ne legyen szükséges kitérni.

Tájékoztató irodalmat cikksorozatunk végén közlünk.

Műhely

HOGYAN SZERVEZZÜK MEG A KISÁLLATTENYÉSZTÉSI GYAKORLATOKAT A MEZŐGAZDASÁGI GYAKORLATI FOGLALKOZÁSOKON

A kisállattenyésztési gyakorlatok megtartását is az általános didaktikai elvek betartása mellett kell megszerveznünk. Úgy kell óráinkat előkészíteni és megtartani, hogy azon az ismeretek szerzésének láncolata ne szenvedjen csorbát. Ezt a tanár csak úgy tudja biztosítani, ha a meghatározott oktatási és nevelési célt szolgáló tárgyi és szemlélyi feltételek biztosítva vannak.

A mezőgazdasági gyakorlati foglalkozások tanterve csak körvonalazza, de nem teszi minden iskolában kötelezővé a kisállattenyésztést, melyből következik, hogy a gyakorlatok nincsenek megtartva. Az egységes mezőgazdasági szemlélet kialakítása pedig megkövetelné, hogy kötelezően helyt kapjon a kisállattenyésztési anyag feldolgozása is. Ezt nemcsak az egységes mezőgazdasági szemlélet biztosítása tenné szükségessé, de az alternatív óratervezést is nagyban megkönnyítené, ugyanis a kisállattenyésztés sok olyan gyakorlati lehetőséget biztosít, mely egyébként nem bontja meg, sőt egységesebbé teszi a tanterv kivitelezését. Ezentúl egy sor állandó jellegű gyakorlat is biztosítva volna.

Milyen kisállatok tenyésztése lehetséges? Erre vonatkozóan a tanterv világosan meghatározza a lehetőségeket, az egyes kisállatok tenyésztésére vonatkozóan. Legtöbb és legváltozatosabb gyakorlatot a baromfitenyésztés tudja biztosítani. Legcélszerűbb, ha megfelelő tárgyi feltételekkel rendelkezünk, a baromfitenyésztést beállítani. Milyen tárgyi feltételekkel lehet az általános iskolai baromfi-

tenyésztést beindítani? Milyen baromfiakat tenyésztsünk? Milyen helyet kapjon az adott iskola oktatási rendszerében? Feltétlen úgy kell a kisállattenyésztésünket beállítani, hogy az ott megtartott gyakorlatok megfeleljenek a didaktikai elveknek, ezért 5. osztálytól egészen a 8-ig négy évre kell megterveznünk munkánkat, hogy a fejlődést biztosítsa. Kétféle alternatíva lehetséges itt.

Egyik az, ha nincsen még beállítva kisállattenyésztés, úgy ebben az esetben a most beállított, állatok tenyésztési gyakorlatait a négy évfolyamra kell megterveznünk a tanmenetben az egyszerűbb munkáktól a bonyolultabbakig. Vegyük pl. a baromfitenyésztést.

Melyek lehetnének azok a *gyakorlati témakörök*, amelyekből osztályonként, ebben az alternatívában megszervezhetjük a gyakorlatokat.

5. osztály:

Baromfiólak, valamint berendezési tárgyainak fertőtlenítése. Az ólak alományagáról való gondoskodás, az alományagnak kicserélése, a baromfitrágya kihordása, tárolása.

Természetes keltetés megszervezése. Itt az alábbi szempontok alapján kell eljárni:

A tojások megfelelő szakszempontok alapján történő kiválogatása. Megfelelő kotló kiválasztása, a kotlófészek helyes elkészítése és megfelelő elhelyezése. A keltetéshez a legalkalmasabb idő megválasztása. A kotló etetés és itatási munkájának pontos megszervezése. A tojások ellenőrzése lámpázás útján.

6. osztály: